

Соколёнок

2/2013

КЪАРЧЫГЪА

РЕСПУБЛИКАНЫ ЯШЛАР УЧУН ЭКИ АЙДА БИР ЧЫГЪАГЪАН ЖУРНАЛЫ

Йыл айланып - яз гелер!

- Бир терек,
Терекде он эки бутакъ,
Гъар бутакъда - отуз япыракъ,
Япыракъны бир яны акъ,
Бир яны - къара...

Аявлу Къарчыгъалар! Шу чечеген ёммакъны сиз чечип, жавабын бизге йибермекни тапшургъан эдик!

Балики, етишмей турадыр сизин жавапларыгъыз?!

Балики, сизин шу чечеген ёммакъ оьтесиз кюйде ойгъа салып турадыр?!

Биз сизге кёмек этме токъташдыкъ. Ва, амма, гележекде бизин къаратып кьоймагъыз, тез-тез жавапланыгъыз - бизин къурдашлыкъ байлавубуз кьыркъылып кьалмасын!

Гъы, гелебиз энни шу чечеген ёммакъгъа: жуманы гюнлери, йылны он эки айы, гъар айны отуз суткасы, гъар сутканы гюню ва гечеси.

Тезги заманлардан берли кьумукъча жуманы гюнлери шу гезик булан юрюлген, биз сизге орусча айтылагъан къайдасын да язабыз:

1. Итнигюн - понедельник
2. Талатгюн - вторник
3. Арбагюн - среда
4. Хамисгюн - четверг
5. Жумагюн - пятница
6. Сонгугюн - суббота
7. Къаттыгюн - воскресенье.

Эжжелги девюрлерден берли гелеген гъар айны озъ аты да бар:

ЯЗ - ВЕСНА

Март

1. Оьртег ай, Бугъа ай,
Тана кьыргъан ай.

Апрель

2. Майсан ай.

Май

3. Гюлшан ай,
Гёзел ай,
Жайран ай.

ЯЙ - ЛЕТО

Июнь

4. Къыржан ай, Сари ай.

Июль

5. Инныр ай,
Тири ай, Тири чакъ ай.

Август

6. Туршу ай.

ГЮЗ - ОСЕНЬ

Сентябрь

7. Къочкъар ай,
Азир ай, Гюзлев.

Октябрь

8. Байсан ай.

Ноябрь

9. Май йилик ай.

КЪЫШ - ЗИМА

Декабрь

10. Тунлу ай,
Къара кьыш ай.

Январь

11. Аюв ятгъан ай,
Уллу чилле.

Февраль

12. Чилле, гиччи
чилле.

ЯЙ ГЁРГЕН – КЪЫШ ДА ГЁРЕР...

ГЪАКЪЫЛВАЙЛАР АМАНАТЛАГЪАН АЙТЫВЛАР

«Яй гёрген – къыш да гёрер, ону унутмаса – алданокъ иш де гёрер!»

Бу айтыв бизин ата-бабаларыбыздан бизге негъакъ къалмагъан. Бырын-бырын заманда, о заманны аты буса – шакъырлайгъан къыш болгъан, авзундан чыкъгъан сёзню мююздей къатдырып къоягъан, бурнундан чыкъгъан пусну буса, буз чюмеклер этип къоягъан къыш гелгенде, ачындан азып-битип, бир янындан къараса – бириси яны гёрюнеген ченгертки гъаран сюрреле туруп барып, къомурсгъаны эшигин къагъа. Къувнакъ къомурсгъа чалт къыргъа чыгъа. Ченгертки къарывсуз тавушу булан:

- Ачымдан олюп битдим, борчгъа бир аззинеи аш бер хари, - деп тилей.
- Бермеймен! Яйда къышгъа гъазирлигингни неге гёрмединг? – деп жавап бере къомурсгъа.

- Гъар терекге бир къонуп,
Йырлап яшадым, балам.
Къыш учун гъазирленме
Болдumu мени чолам? – дей ченгертки.

- Яйда йырлагъан бусанг,
Яхшы бийирсен къышда!
Яз гёрген – къыш да гёрер,
Шону унутма башда! – деп де айтыш, къомурсгъа тар-
тыш йибериш, эшигин ябыш къойгъан дейлер.

Ялагъай ченгертки йылай-йылай озюню бузлагъан уюне къайтгъан дей-
лер...

Вёрегиз! Бу хабар И.А. Крыловну «Ченгертки ва Къомурсгъа» деген маса-
лындан алынгъан деп ойлашмагъыз! Булай ва бугъар ошашлы масал гъисап-
да айтыла гелген тапшурмалы хабарлар, бизин бырынгъы тюрк ва олай да
гюнтувущ халкъларыны авуз яратывчулукъ байлыгъы!

Озю Крылов да, кёп-кёп санавлу озге орус шаирлери ва язивчулары йи-
мик, шо халкъ авуз яратывчулукъ байлыгъындан эркин пайдалангъан...

ТОКЪСАНСЫЗ – ТОРГЪАЙ ЧАРНАМАС, ТОЙСА-ЕТИМ ЙЫЛАМАС !...

Деп де айтгъан бизин ата-бабалар. Къышы-язы булан озюню ватанына
амин къалгъан къушланы бири – Торгъай!

Озге къушлар булан бирче ол исси якълагъа учмай. Гюз геле туруп, тор-
гъай, къасткъылып, къышгъа гъазирлигин гёре башлай.

Торгъай уясына токъсан бюртюк гелтирип сала. Узакъ къышны боюнда
буса, тутумлу торгъай гъар гюн бир бюртюкню ашай. Бюртюклер битгенде,
торгъай, уясындан чыгып, терекге къонуп, шат чарнама башлай, неге тюгюл
– язбаш геле, язбаш!

Къагърулу къышдан насипли обтдюм,
Къара язбашгъа сююнчлю етдим!
Къарнымны ашдан тартмайым тар –
Айланада гъали ашама зат бар!

Шу йыры булан бирче Торгъай гележек гюзге мол гелим ёрай, янгыдан янгы
къышгъа гъазирлигин гёрме уруна дейлер!..

Шейит-Ханум АЛИШЕВА.

ПАГЪМУЛУ ЯШЛАР ОХУВ ЯРЫШЛАР

Ана тил дарслагъа гъали шагъар школаларда бек агъамият бериле. Школаларда ана тил дарслар яхшы оьтгериле. Шолай Магъачкъала шагъарны 11-нчи номерли гимназиясындагъы яшлар ана тил дарсланы сюе ва ана тилин билмеге къаст этелер.

Яшлар гъар йыл болагъан ярышларда ортакъчылыкъ этелер.

Шихшабекова Айна шолай къызыланы бириси. Айна 6 «в» класда охуй. Ол февраль айда болгъан шиъру охув ярышда (конкурсада) экинчи ерге, Р. Гъамзатовну гюнлерине багъышлангъан ярышда «Турналар» деген шиъруну чебер охувда уьчюнчю ерге ес болгъан.

Айна къумукъ тилде шиърулар язмага да сюе. Айнагъа охувунда дагъы да уллу уьстюнлюкlege ва оьрлюкlege етмеге ёрайбыз.

Г Ю З

Гюзню мен кёп сюемен
Янгурлары саялы.
Бавларында оьсеген
Емишлери саялы.

Гюзде школагъа барабыз,
Охуп билим алмагъа.
Ярышлагъа чыгъабыз
Уьстюнлюкlege етмеге.

*Шихшабекова Айна, 6 «в» кл.
11-нчи номерли гимназия.*

М.С. Абдурашидова ана тил дарсланы юрютеген муаллим. 11-нчи гимназия.

ПОЭЗИЯ БАЙРАМЫ

Гетген йылны ахырында савлай республикада Дагъыстанны халкъ язывчусу Фазу Алиеваны 80-йыллыкъ юбилейине багъышлангъан ёлугъувлар, вечерлер, конкурслар оьтгерилди.

Магъачкъала школалардан да лап пагъмулу яшлар шиъру охувдан ярышгъа чыкъгъан эди. Олар къумукъ, авар, лак, лезги, дарги, орус, ингилис, немец тиллерде Ф. Алиеваны шиъруларын охуду.

Яшлар оьзлени гьонерлерин, чеберлигин, артист пагъмуларын гёрсетди. Къумукъ тилде шиъру охуйгъан яшланы арасында 5-6 класлардан биринчи ерге 1 гимназияны охувчу къызы Закаръева Лайла чыкъды. 7-8 класлардан – 40 гимназияны охувчусу Ахмедова Зугъра биринчи ерни алды. 9-11 класлардан биринчи ерге Муталиева Женнет ес болду, о 55 гимназияда охуй.

Бары да охувчулагъа гъалиден сонг да уллу уьстюнлюклер ёрайбыз.

Дагъыстанны ат къазангъан муаллими

Висаидова Минаханым Акаевна.

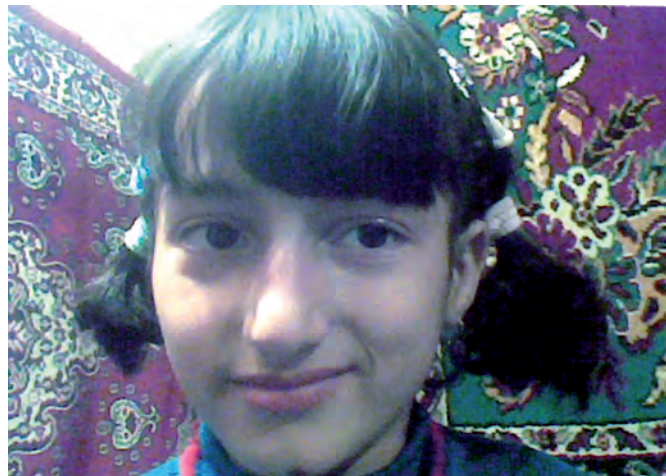
*Закаръева Лайла,
1-нчи гимназияны охувчу
къызы.*

МЕНИ УЇЙ ЖАНЛАРЫМ

Кюлайым бар бек арив,
Аты Бурнакъ, бурну акъ,
Уйге абат басмагъа
Къоймас бир де, гъайран сакъ.

Мишигим бар ойнайгъан,
Оюнлардан тоймайгъан.
Уйдеги чычкъанланы
Яшамагъа къоймайгъан.

Къояным бар бир залим,
Бавда къыдырып яшай.
Къапустаны, бурчакъны
Гъайран кеп сююп ашай.

Бир ирким бар, бир ирким
Бурнагъымны къоркъута.
Не берсенг де ашама
Талавур этип юта.

*САИДОВА Салихат, 7 «а» кл.
Учкент школасы.*

АМАЛЫМ ВА КЪЫЗАРДАШЫМ

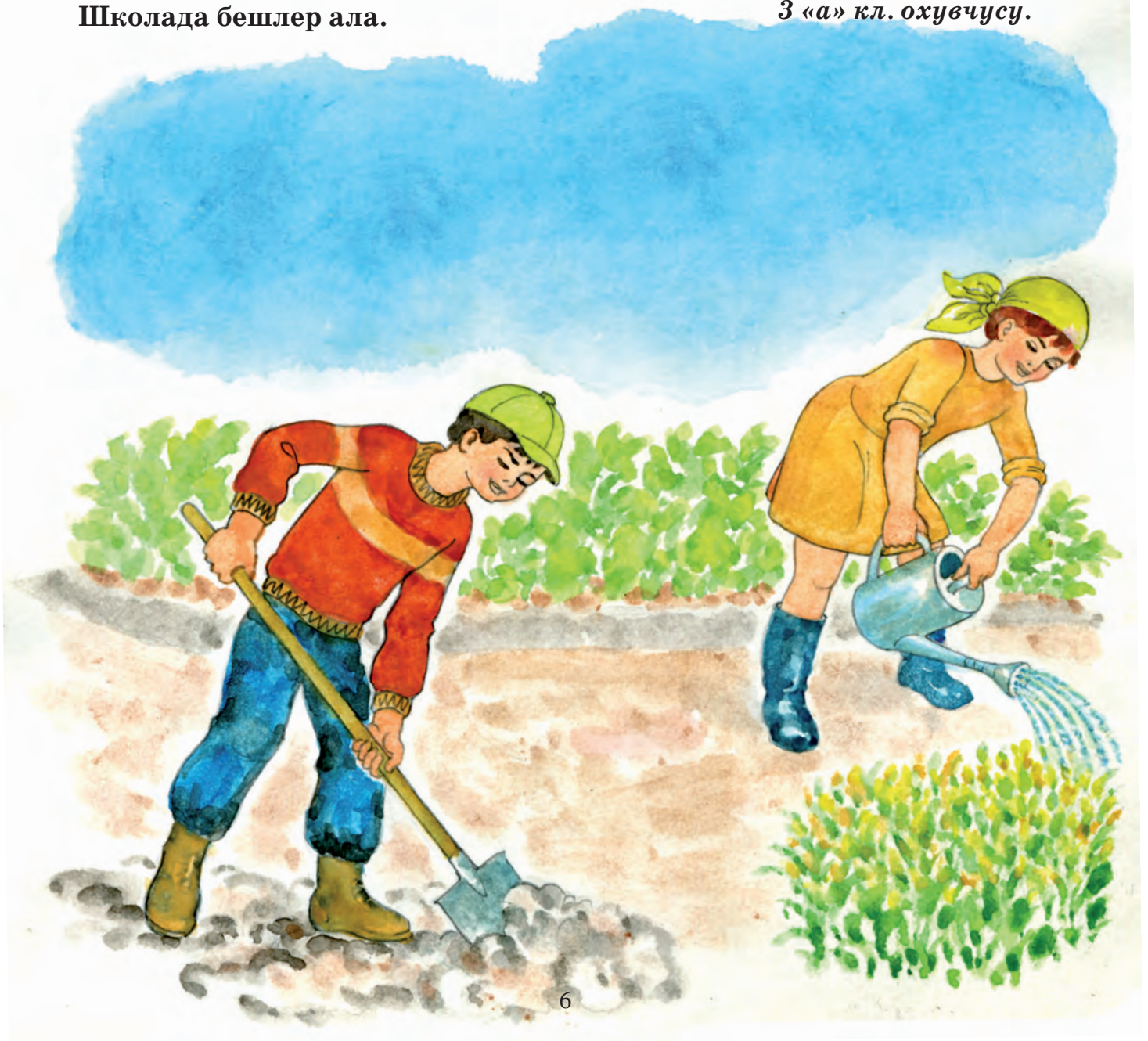
Гиччи бажим Нафиса
Нече де арив яза.
Амалым Исабек чи
Гъар гюн эртен бав къаза.

Бавну къаза бел булан,
Дарсгъа бара танг булан.
Уьстюн бир де батдырмай,
Анасын къайнашдырмай.

Къызардашым Нафиса
Биринчи класгъа бара.
Дарсын арив уьйренип,
Школада бешлер ала.

*МУСТАФАЕВА Ажий,
3 «а» кл. охувчусу.*

Магъамматшапи Минатуллаев

АСХАРТАВУБУЗ

Абусупиян Акаевгъа

Эллени эллегенсен
Сен артындан илмуну,
Илму булан ёймагъа
Халкъгъа къопгъан зулмуну.

Бурун тубюнге тюгюл,
Йыракъ къарагъан гёзюнг,
Халкъынг учун талашып,
Аямайлы гъеч объюнг.

Халкъгъа уьлгю гъали де
Чыдамлыгъынг-сабурунг.
Оър гёрмесенг де объюнг,
Аршдай оърде абурунг.

Язгъан гъар бир китабынг –
Илму хазна халкъынга,

Онда халкъгъа сюювюнг
Дериядай чалкъына.

Маякъдай ёл гёрсетип
Бизге, Асхартавубуз,
Яшайсан арабызда –
Дюрсен лап да савубуз.

Къумукъ, бугюн де бизге
Ошамай артда къалма,
Имканлыкъ бар тура ол
Язгъанлардан баш алма.

Эллени эллегенсен
Сен артындан илмуну,
Илму булан ёймагъа
Халкъгъа къопгъан зулмуну.

Зарият Умаева

АНА ДЕСЕМ

Ана тилим – мени юрек тилмачым.
Мен шо тилде уйренгенмен сөйлеме.
«Ана» - десем, гюлдей ачып юрегим,
Юрек йырлай, тюшмей ону кюйлеме.

ШАБУР ОБЗЕН

Айлар, йыллар токътамайлы
Агъа сюзюк Шабур обзен,
Язбаш булан алгъасавлу –
Гюзде, къышда сабур обзен.

Тав шаршардан тувра агъып
Кестеклеге етер обзен.
Берекетли суву булан
Юртумну дер этер обзен.

Авур булутгъа айланып
Топуракъны чайр обзен,
Сюзюк суву санларынгны
Ананг йимик аяр обзен.

Гечелерде ай, юлдузлар
Къалкъывучдай къалкъыр обзен,
Гюндюзлерде гюн шавлагъа
Чайгъан йимик балкъыр обзен.

Ягъасында эки суйген
Сююв сырлар чечер обзен,
Яхшыны да, яманны да
Тарихлерде гечер обзен.

Бир шат кюйде, бир де мунглу
Асру бою агъар обзен,
Бир наслудан бир наслугъа
Очакъда от ягъар обзен...

КЪУМУКЪ КЪЫЗ

Кёплер магъа: «Бийке», - дей,
Тахда тюгюлмен озюм.
Тенгири савгъат этген
Тах йимик магъа Тюзюм.

Кёплер магъа бийке дей,
Тек тажым ёкъ башымда.
Кёклер сепген нюр йимик,
Юлдуз къувлуй къашымда.

Магъа: «Къумукъ къыз», - десе,
Тёбем тие кёклеге.
Сёзюм, юрюшюм булан
Тарыкъмандыр кёплеге.

Алибекова Айна
Къаягент

Супуяханым
Бийболатова

ЖЕННЕТ ВА КЪАЗЛАР

Терен кёллерде
Ойнайлар къазлар.
Бираз ариде
Ойнайлар къызлар.

Уьстде терекли
Падис гёлеклер.
Къонгурав тавуш,
Уллу юреклер.

Ап-акъ къазланы
Гёрме де гёрмей.
Сари балалагъа
Салам да бермей.

Кюйге къарагъанда,
Пешемей булар.

Ата къаз гелгенни
Гёрмей къалалар.

Къызлагъа етип,
Къазланы бири.
Къанаты булан
Уруп йибере.

Муну гёргенде
Къалгъанлары да,
Гелип гъариси
Бир къапас ура.

Женнет йыгъылгъан,
Ачылгъан башы.
Къазлар гюч этмей
Къойса чы яхшы.

Шонда къурдашы
Женнетлеге чаба.
Ону анасын абзарда таба.

Сейлеме суйсе де,
Сейлеме болмай.
Тек оъзю гынкъ ура
Аз да ял алмай.

«Бир зат болгъандыр», - деп,
Шек бола ана.
Етишип битмейли,
Юреги яна.

Къазлар тарт, ана тарт –
Женнетни ала.
Эдепсиз къазлагъа
Бу бир гъал сала.

Къаралгъан ерлеге
Сюрте балгъамлар.
Женнетни гёрме деп,
Геле адамлар.

Гъар гелгенге сёге
Женнет къазланы.
Хабары айлана
Савлай Къазманы.

Кёстекден гёрмеге
Упув да геле.
Женнетни хабарын
Кёстек де биле.

ЯШЛАНЫ ОЮНЛАРЫ

Исрапил Исаев

Акъ терек, гёк терек

Къызлар ва уланлар экиге бёлюне. Гъар бёлюкдегилер бир-бирине багъып эретуралар, бир-бирини къолларын тутта. Бир бёлюкдеги яш айта:

«Акъ терек, гёк терек!
Бизден сизге ким герек?»
Бириси бёлюкдеги яш айта:
«Акъ терек, гёк терек!»

Сизден бизге Жаминат герек!»
Аты айтылгъан яш чабып бириси бёлюкдеги яшланы къолларыны арасындан чыкъма герек, къолларын ачып. Эгер чыгъып болмаса, олагъа къошула, болса — оъзюню бёлюгюне геле. Бир бёлюкдеги яшлар битип бир къалса, бириси бёлюкге артын ерли юрой туруп, ондан бир яш ала. Яшлар буса оъзлеге тиймесин деп артгъа тая. Сонг оюнну янгыдан башлай.

АЛЫРМАН

Энем къатын ортада олтура.

Анасы яшларын алып, дёрт де ягъындан юрой. Аявлу къызын объюню артына сала. Энем къатын сорай:

- Не алма барасыз?

Анасы жавап бере:

- Кампет, шекер ва ш.б.

Энем:

- Гелегенде магъа да берерсиз.

(Гелегенде ону башына къолу булан тийип, бере. Дагъы да баралар).

Энем сорай:

- Не алма барасыз?

- Уллу адам.

- Гелегенде магъа да берерсиз.

(Гелегенде бере).

Энем дагъы да сорай:

- Не алма барасыз?

- Гиччи адам.

- Гелегенде магъа да берерсиз.

Анасы бермей. Энем:

- Аллагъакъына, алырман,

Тюпдеги уйге салырман.

Къолуна урчукъ берирмен.

Анасы яшларын якълай:

- Аллагъакъына, алмассан,

Тюпдеги уйге салмассан,

Къолуна урчукъ бермессен.

Энем яшланы бирлерин тутуп, алып гете. Анасы кългъан яшларын уюне етищдире, сонг Энемдеги яшларын алма бара.

- Энем, мени къызларымны бер.

Энем:

- Ёкъ, бермеймен.

Ана:

- О не авазлардыр?

(Аякъларын кългъып, кълзлар аваз эте).

- Мишигим, - дей Энем.

Энем уйде ёкъда, анасы барып яшларын алып кълча.

Оюн янгыдан башлана.

ЭНЕМЖАЯ

Вая, вая,
Энемжая!
Ерден арив
Тюслер алып,
Гёзелликге
Кёпюр салып,
Ерге къарап,
Бир иржая.

Нар тюсю бар,
Будай тюсю,
Язда авлакъ
Йимик оъзю,
Бир сызакъда
Янып тура
Яшыллыкъны
Турна гёзю.

Гъона, шовву
Сап-сариси
Кюрегени
Бал тюсюдюр...
Кёкде тувгъан

Энемжая
Балики, ерни
Гюзгюсюдюр?!

- Къызылы бар, гёгю бар,
Яппа-яшыл бир яны,
Булай арив тюслеге
Ким боягъан жаяны?
Нечик къурулгъан экен
Солтанжая алакат? –
Деп бир гюн атасына
Сорав бере Саламат.
- Гъавада, - дей атасы, -
Нече тюрлю газ бола.
Явун ёкъ заманларда
Солтанжая аз бола.
Жая къурулгъан ерде
Сув газлар болма тарыкъ,
Гюн тийип, тюрлю газлар
Бере шо кюйде ярыкъ.

Хадижат Абдусаламова

АТА ЮРТУМ

Ата юртум, Гъели юртум аявлу!
Ата юрта яшнай туруп ъсгенмен.
Ата юрта азиз тилим эшитип
Къумукъ тилни бал татывун
сезгенмен.

Гъели юртум тавланы арасында
Акъ гемедей ъктем кюйде ерлешген.
Азиз халкъым, ачыкъ юзлю
шат халкъым,
Даимликге гьалал кюйде бирлешген.

ЯРЫКЪ ЮЛДУЗЛАР

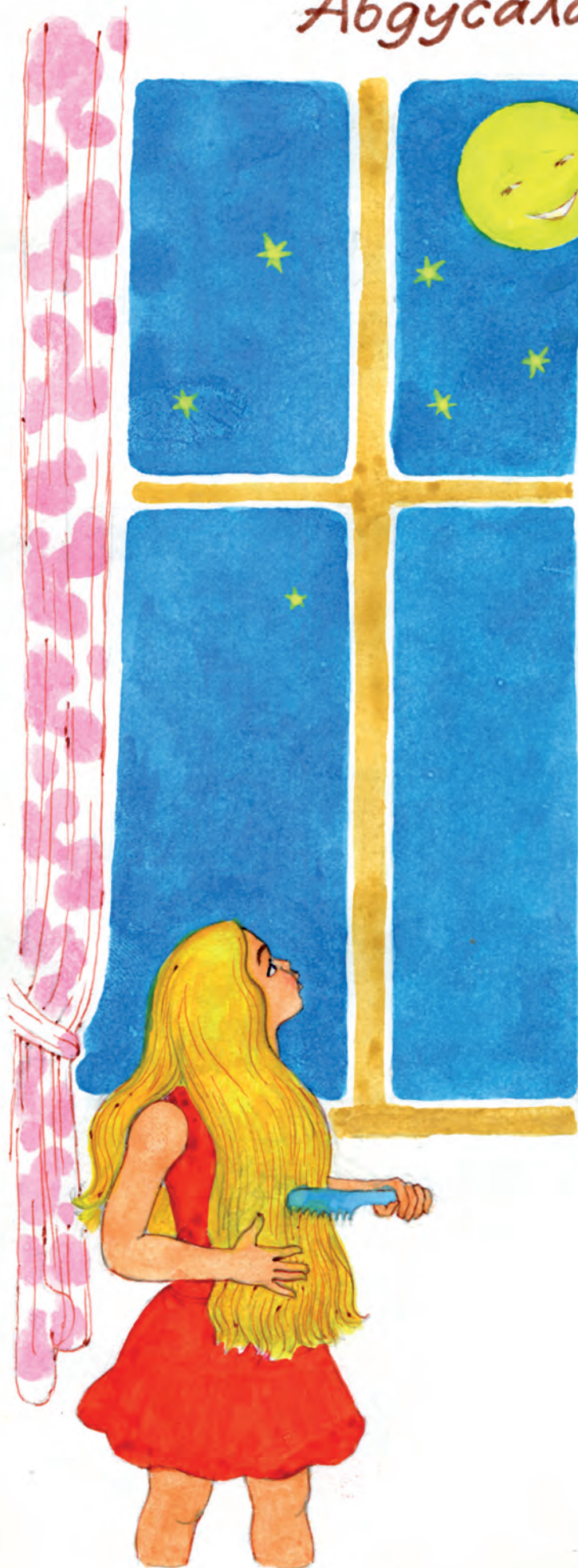
Огъ, нече де арив бола
Кёкге багъып къарасам,
Ярыкъ юлдузлагъа багъып,
Къара чачымны тарасам.

Кёкдеги ярыкъ юлдузлар
Юрегимни ачып къоя.
Къаркъарама исив берип,
Юрегиме гирип сыя.

Ярыкъ юлдузлагъа багъып,
Бары тилевюм тилеймен.
Юрегимни сырын ачып,
Юлдузлагъа мен сёйлеймен.

Бары ярыкъ юлдузларым
Яшавума ярыкъ бере.
Биринден бири алгъасап,
Сырларымны билме суюе.

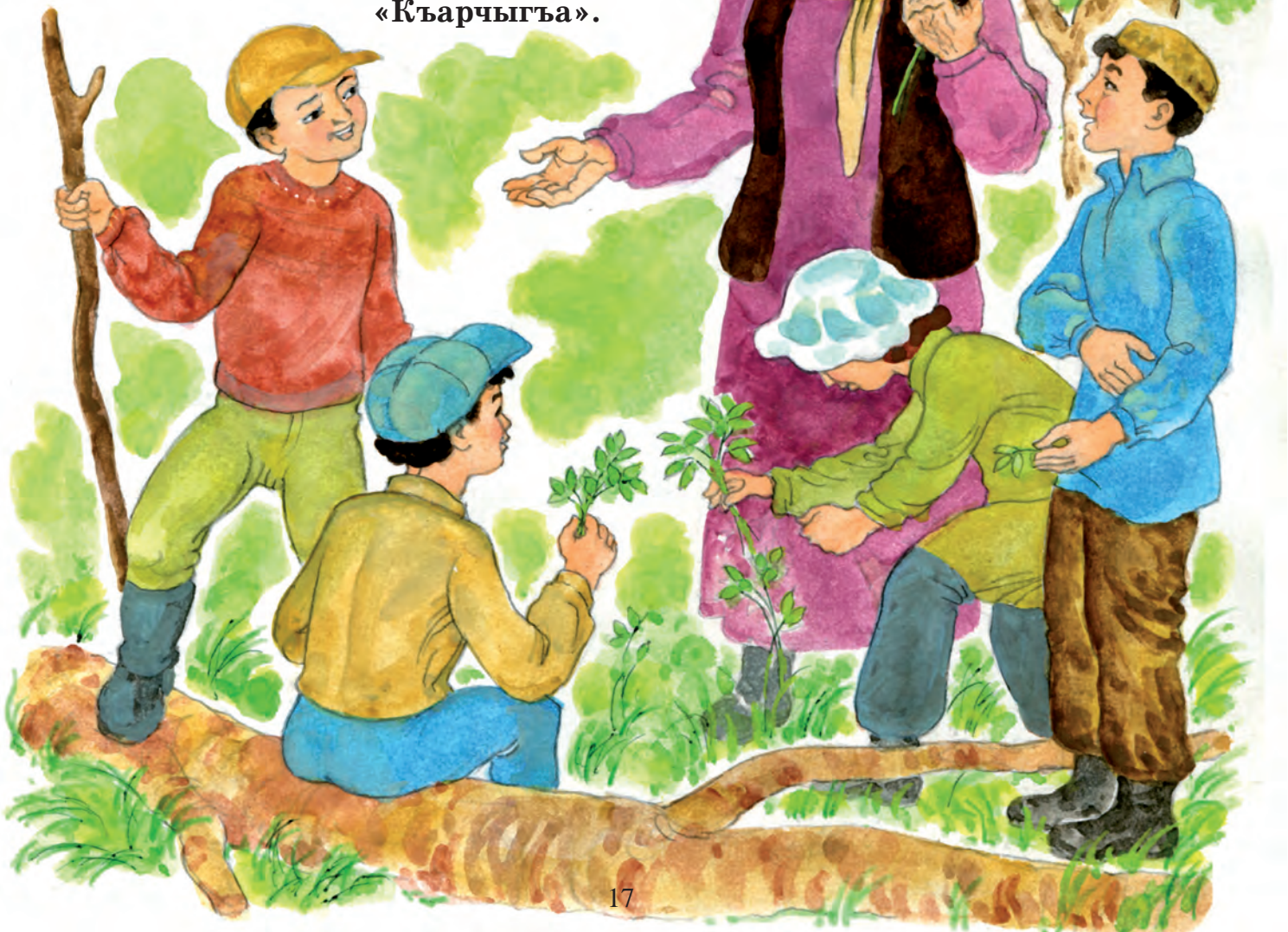
Мен де ярыкъ юлдузлагъа
Ошамагъа бек суюемен.
Бары гёзел юлдузланы
Сырдашы болма суюемен.

ЯШЫЛ АПТЕК

Яшлар, биз къайсыбыз да язны гюнлерине гъасирет болабыз. Шону себеби – табиатны уяныву, отланы, чечеклени, орманлыкъланы балкъып-бадырап гетеген гёрюнюшю, къушланы шат сеслери, озенлени къуванчлы къавгъасы. Бырынгъы заманлардан берли де адамлар айланасындагъы оьсюмлюклени яшавуна, хасиятларына тергев бере гелген. Хасиятларына къарап, олагъа атлар къойгъан. «Яшыл аптек» деген бу бёлюкню янгыртмагъыбызны мурады – янгыдан сизге оьсюмлюклени бизин яшавубузда нечик агъамияты барны айтмакъ, оланы гёзеллиги гъакъында хабарламакъ. Шо яш наслугъа табиатны суймеге, ону къоруп, аявлап сакъламагъа кёмек этер, гёзелликни англамагъа уйрETER деп инанма суюбиз.

«Къарчыгъа».

БАЛТАСАП

Балтасапны (русча огъар «первоцвет» дейлер) – 10-30 сантиметр бийиклиги булангъы ачыкъ сари чечекни ким де гѳргендир. О агъач ягъаларда, чырхы ва бѳлюк араларда оьсе.

Балтасапны эки тюрлю пайдасы бар: 1) Къыр оьсюмлюклени арасында витаминлерини кѳплюгюнден биринчи ерни ала. С витамин балтасапда чакъы гъеч бир оьзге оьсюмлюкде болмай. Шо саялы огъар «чемпион» деп айталар. 2) Балтасап – дарман от. Ону япыракълары, чечеклери ва тамурлары астма, бувма аврувлагъа, ѳтелге, гриппге дарман гъисапда къоллана.

КЪЫЧЫТКЪАН

Къычыткъан тийип къолун-бутун къычытдырмагъан ким бар? Шо саялы ону зараллы чѳп отгъа гъисап ѳтегенлер де бола. Тек олар оьзлер шолай абурсуз къарайгъан бу бек тизив отну гъакъында онча кѳп зат билмейлер.

Гелигиз, къычыткъанны адамлар ачгъан сырларыны гъакъында къысгъача хабарлайыкъ.

Медицинада къычыткъан аврувну ичинден гелеген къанны токътатмакъ учун да, къанда болма имканлы шекер аврувну аз ѳтмек учун да къоллана.

Къычыткъанны урлугъуну 32 процентинде май бола. Оьсюмлюкню къаркъарасындан аркъанлар ѳте.

Инг де аслусу – къычыткъанда А, К, С, В деген витаминлер кѳп. шо витаминлер етишмей буса, адамны савлугъу осаллаша. Онда темирни, кальцийни тузлары да табулгъан.

Къычыткъанда белоклар бурчакъдан ѳсе онча аз болмай.

СЕН БИЛЕМИСЕН ? АТЫНГ КИМДИР ?

Оъзге дагъыстанлы халкъланы атлары йимик, къумукъ атлар да аслу гьалда арап тилден алынган. Мисал гьисапда шулай атланы маъналарын алып къарайыкъ.

Агъмат – макътавлу, Али – бийик, Амир – гъаким, начальник, Басир – яхшы гёреген, итти гёзлю, Камал – янгылышсыз, нукъсансыз, Камиль – толу, сав, мекенли, Халил – къурдаш, ювукъ, Расул – элчи, вакил, Загъир – ачыкъ, Рашит – англавлу, Рагъим – рагъмулу, Багъав – исбайы ва шолай башгъалары.

Къатынгишилени атлары аслу гьалда эргишилени атларына «ат» (арапча «атун») деген суффикс къошулуп этиле, масала: Сани – Саният – яратывчу, Гъалим – Гъалимат – юваш, Рашит – Рашидат – англавлу, Гъа-

пис – Гъаписат – яхшы эси булангъы, Солтан – Солтанат – буюрагъан гиши, пача, Жамил – Жамилат – гёзел, Керим – Керимат – (Каримат) – чомарт, Рагъим – Рагъимат – рагъмулу ва шолай башгъалары.

Арап атлар бизге VIII юз йылда гелген. Ондан алда бизин халкъ аслу гьалда айны-гюнню, тавну-ташны, гючлю къыр жанланы атларын къоя болгъанлар. Масала, Бёрю, Албёрю, Болат, Темир, Таштемир, Арслан, Къаплан, Юлдуз, Гюлнар ва шолай башгъалары.

Сени атынг кимдир? Оъз атынгны абурлу этмек учун сен не этесен? Шо гъакъда да ойлашып къарамагъа ярай.

*Профессор Ибрагъим КЕРИМОВ,
Дагъыстанны халкъ язывчусу.*

Айнуптдин Мамаев ЧЕЧЕГЕН ЁММАКЪЛАР

Къуйругъу сибирткидей,
Жан этден къарны толмас.
Гъилла десенг, обзюнден
Гъиллачы жан да болмас.
(Тюлкю).

Сызгъырса, къоркъа дейлер,
Бёрю тюгюл – тие де
Бу жан буса, сызгъырса,
Гёбюп турмагъа сие.
(Гюргюр).

Аркъасында тонкъусу
Бою бар тав, таш йимик
Аягъына тегенек
Гирсе йылай яш йимик
(Тие).

Палхус юрюшлю,
Дёвдей къаркъара,
Къышда яш йимик
Бармагъын сора.
(Аюв)

Бурну итти биз йимик
Агъачлыкъда кёп яшай.
Балыкъ тюгюл, тек обзю
Терекни хуртун ашай.
(Тонкъ-тонкъ къуш).

Дём-дөгерек бети бар,
Гёзлери – эки минав,
Къонар ери къакъ терек
Аты не болма герек.
(Ябалакъ).

КИРПИ ВА КЪОЯН

Бу ёммакъгъа, ким биле, сиз инан-масагъыз да ярай.

Мени уллатам гъар заман булай айта болагъан эди.

- Ёммакъдагъы бары зат ялгъан болмай. Гъар ёммакъны бир гертиси де болмай буса, адамлар ёммакъланы биринден-бири алып айтып юрюмес эди.

Бир арев ачыкъ гюн кирпичи уюню алдында да олтуруп, дегерек къурсагъына къолларын да салып, оюзюню кеп сюеген сарынын гёнгюрев эте. Бираздан:

- Гъы, энни таман. Гёнгюрев этгеним. Къаттыным яшланы жувундуруп, гийиндирип битгенче, авлакъгъа барып, читагъа къарап гелейим. Не гъал бар экен, чыгъарма заман да боладыр, - деп гете.

Ёлда бугъар къапустасына къарам барагъан къоян ёлугъа.

- Яхшы ёл, гъюрметли Къоян. Ашавунг-яшавунг нечикдир? - деп сорай кирпичи.

Бу бек оьктем къоян болгъан. Ол кирпичи саламын сама да алмай, башы булан икрам этип:

- Къайда барасан, танг булан? Танг булан не къыдырасан авлакъларда? – деп сорай Къоян онгсуз тавуш булан.

- Гъай, объюм шулай гезей чыкъгъанман.

- Гезей чыкъгъанман? – деп, Къоян Кирпиге багъып мысгъыл иржайып къарай да. - Шу къысгъа аякъларынг булан сен нече де йыракъ чыгъарсан, - деп де къоша.

Кирпини Къоянгъа бек хатири къалды. Объюню гертиден де, къысгъа ва къынгыр аякъларыны гъакъында шолай айтгъанны о суймей болгъан.

- Яхари, Къоян, - дей Кирпи, - сени аякъларынг меникинден чалт деп сама да турмаймысан?

- Озокъда, тураман, - дей Къоян.

- Гъы, олаймы, гел гъали эришип чабып къарайыкъ? – дей Кирпи.

- Сени булан эришип чабып не этейим, хари, - деп кюлей Къоян.

- Адамны кюлкюсю гелеген сёзлени сёйлеме. Шу къынгыр аякъларынг булан менден озмагъа хыялынг бармы?

- Къарарсан, ким кимден озар экен, - дей Кирпи. - Озуп гёерсен.

- Яхшы, гел чабайыкъ! – дей Къоян.

- Бираз токъта, - дей Кирпи. – Башлап мен уйге барып эртенги ашымны ашап гелейим, ярым сагъатдан шу ерге гележекмен. Чабарбыз, яхшымы?

- Яхшы, - деп рази бола Къоян.

Кирпи уьуне гете. Ёлда ойлаша: «Озокъда, Къоян менден бек чаба, тек ол гъакъылгъа бютюн тюгюл. Мен ону алдатарман».

Кирпи уьуне гелип къатынына айта:

- Къатын, тез гийин, мени булан авлакъгъа гелмесенг болмай.

- Не болгъан, не иш бар авлакъда? – дей къатыны.

- Къоян булан эришип чабажакъгъа сёйлешгенбиз. Мен Къояндан озма герекмен. Сен магъа кёмек этмесенг болмай.

- Авлия болгъанмысан? – дей къатыны. – Сен Къоян булан эришип чабып боламысан?! О чу бир абат алгъандокъ, сенден озажакъ.

- О сени ишинг тюгюл, къатын. Тез гийин, юрю. Не этме герекни мен билемен.

Къатыны гийинип чыгъа. Ёлда Кирпи къатынына айта:

- Къоян да, мен де шу узун авлакъ булан чабажакъбыз.

Къоян бир харш булан, мен башгъа харш булан чабажакъбыз. Сен харшны башында токъта. Къоян чабып етишгендокъ, сен: «Мен мундаман!» - деп къычырарсан. Англадынгмы?

- Англадым, - дей Кирпини къатыны.

Кирпилер шотай этме де эте.

Къатынын харшны башына етишдирип, Кирпи оъзю Къоян булан ёлукъмагъа сёйлешген ерге геле.

- Гъы, чабайыкъмы, - дей Къоян.

- Чабайыкъ, - дей Кирпи.

Гъариси оъзю бою булан чабагъан харшны башында токътай.

- Бир, эки, уъч! - деп къычыра Къоян.

Экиси де бирден чабып йибере-лер.

Бир-эки абат алгъан сонг, Кирпи токътап, барып оъзюню харшыны башында да олтуруп, ял ала. Къоян чаба, чаба, харшны лап башына етише. Онда буса Кирпини къатыны:

- Мен мундаман! - дей.

Кирпи де, къатыны да бир-бирине эпсиз ошай болгъанлар. Къоян, Кирпи оъзюнден озгъанны гёрюп, бек тамаша бола.

- Бирдагъы чабайыкъ! - дей Къоян Кирпиге.

- Бир, эки, уъч! - деп къычыра Къоян.

Экиси де бирден чабып йибере-лер.

- Бир, эки, уъч! - деп къычырып, Къоян алдындан да чалт чабып гете.

Кирпини къатыны буса олтургъан еринде къала. Къоян чабып дагъы да харшны башына етише.

Кирпи:

- Мен мундаман! - дей Къоян, дагъы да бек тамаша болуп:

- Гел, бирдагъы чабайыкъ! - дей.

- Сюе бусанг чабайыкъ! - дей Кирпи.

Булар чабалар. Дагъы да чабалар. Шо кюйде Къоян етмиш уъч керен о якъгъа да, бу якъгъа да чаба.

Гъар гезик харшны башына етишгенде, Кирпи де: «Мен мундаман!» - деп къычыра.

Етмиш дёртюнчю керен чабагъанда, Къоян харшны ортасына

етишип, йыгъылып къала.

- Талдым! - дей Къоян. - Дагъы чапмагъа болмайман. Кирпи:

- Гёрдюнгмю, къайсыбызны бутларыбыз яхшы? Къоян, бир сёз де айтмай, аякъларын гъаран ала туруп, уюне гете.

Кирпи де, къатыны да яшларын да алып, къыдыра гетелер.

*Къумукъ тилге гёчюрген
Патимат АБДУЛЛАЕВА.*

Йыр Хазнабыздан

Нечев бар

Аида Жапарованы макъамы

Шейит - Ханум Алишеваны сезлери

Allegro

Бир ал-ма, э-ки ал-ма уыч ал-ма дёрт, беш ал-ма

Бир-дагы ал-ты ал-ма Оюй-мей те-рек-се кыял-ма. —

Деп, жов-звар а. ла-ны да Юлкь-ду тор-ба-зья сал-ма.

Сып-кы-ры-лып бир ал-ма, Къо-лун-дан тю-шюп зет-ди,

Не-ча-кы из-ле-се де Жав-гъар о-ну тас эт-ди

Шор-да-да не-ге къал-ды - деп Жав-гъар са-нап ал-ды,

А-дан-гъа э-ки ал-ма ти-о-жак! - де-ди, жав-гъар,

Са-на санг би-ле жак-сен Жав-гъар-ларда не-чев сар?

Бир алма,
 Эки алма,
 Уьч алма,
 Дёрт, беш алма,
 Бирдагъы алты алма
 Суймей терекде къалма! -
 Деп, Жавгъар оланы да

Юлкъду, дорбагъа салма.
 Сыпкырылып бир алма
 Къолундан тюшюп гетди,
 Нечакъы излесе де,
 Жавгъар ону тас этди.
 - Дорбада нече къалды? -
 Деп, Жавгъар
 Санап алды.

СОКОЛЕНОК

№ 2/2013

Иллюстрированный детский журнал.
Издается один раз в два месяца.

Учредитель
Правительство Республики Дагестан

Журнал зарегистрирован Федеральной службой по надзору в сфере связи и массовых коммуникаций.
Регистр. номер ПИ № ТУ5 - 0020 от 21 мая 2009 г.

Издается с января 1980 г.

Главный редактор
М. Ахмедов

Редколлегия:
Ш.Алишева (ред. выпуска)
П.Абдуллаева
А.Абдуллатипов
С.Алиев
Т.Зургалова (отв. секретарь)
А.Исмаилов (зам. гл. редактора)

Худ. редактор З. Даганов
Тех. редактор Т.Лузина
Художник номера А.Шарыпов
Художник обложки М.Муталибов

Сдано в набор 08.02.2013 г.
Подписано в печать 18.06.2013 г.
Уч. изд. л. 4, 89. Ус. печ. л. 2,79
Формат 60x84 1/8
Тираж 1131 экз.
Заказ № 130

ГУП Республиканская газетно - журнальная типография
г. Махачкала, пр. Петра I, 61

Государственное бюджетное учреждение
Республики Дагестан «Редакция
республиканских журналов «Соколенок»
и «Литературный Дагестан»
360725, г. Махачкала, ул. Горького, 6

Кумыкский язык
Индексы: на год - 63339, на полугодие - 73904.

Муталиева Альфия 3 кл.